

*Давиденко А. О.,
викладач кафедри іноземної філології
Національного авіаційного університету*

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ НЕНОРМАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ

Анотація. У статті досліджено та класифіковано лексичний склад образ, вивчено прагматичний і стилістичний аспекти ненормативної лексики та способи досягнення адекватності й застосування перекладацьких трансформацій під час перекладу лайливої лексики на поданих прикладах. Об'єктом дослідження є ненормативна лексика, її прагматичний і стилістичний аналіз, граматичні особливості вживання та критерії її класифікації.

Ключові слова: ненормативна лексика, стилістичний аналіз, перекладацькі трансформації, граматичні особливості, лінгвістичний аспект.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть спостерігається особливо інтенсивний розвиток у галузі перекладознавства. Основною причиною цього явища є певне тяжіння світової спільноти до інтеграції. Постійно відбувається обмін набутою інформацією (не на всіх рівнях, звичайно), культурними надбаннями. Проводяться міжнародні конференції як із наукових, так і соціальних питань. Відбувається жвавий обмін досвідом у галузі кіноіндустрії. Хоча, мабуть, доцільніше було б сказати, що відбувається інтенсивний вплив західної кінопродукції на наш ринок. Усе це значною мірою зумовлює розвиток перекладознавства, адже будь-яка галузь чи то науки, чи то культури, чи то соціального життя вимагає певного підходу, розуміння, адекватності з боку іншомовних партнерів. Дуже часто під час перекладу наукової, технічної чи економічної літератури перекладач наштовхується на певні реалії, які не зрозумілі нашому читачеві й загалі не мають відповідників у нашій мові. У таких випадках завдання перекладача полягає в тому, щоб якомога точніше, зрозуміліше і стисліше відтворити їх рідною мовою. Звичайно, не завжди вдається досягнути всього одразу, інколи доводиться жертвувати стислістю, удаючись до описового пояснення тієї чи іншої лексеми, подеколи просто заміняти їхню реалію на таку, що певною мірою перегукується з нашою, має спільні з нашою ознаки, тим самим викривлюючи певною мірою зміст оригіналу. Щодо особистості самого перекладача Л.К. Латишев зазначає, що чим менше перекладач помітний, тим менше впадає в очі його участь у створенні тексту, який перекладається, тим краще він виконує роль мовного посередника [5, с. 8].

Виклад основного матеріалу дослідження. Проте, незважаючи на все це, певні аспекти перекладу залишаються малодослідженими. Так, однією з таких проблем є переклад так званої ненормативної лексики. Без знання цього пласту лексики під час вивчення іноземної мови обійтись дуже важко. Ця лексика становить достатньо вагомий невід'ємний частину лексикону. Знайомство з нею потрібне, щоб розуміти повсякденну мову, щоб опанувати важливою частиною лінгвокраїнознавства, уміти розшифровувати підтекст, асоціативний план висловлювання.

Незаперечним є той факт, що практично в кожній мові, як в усному, так і в писемному мовленні, існують такі лексеми, що

передають емоційний стан людини за певних обставин, ставлення суб'єкта до об'єкта чи суб'єкта. Вони можуть передавати як позитивні емоції, такі як любов, ніжність, здивування тощо, так і негативні, як, скажімо, ненависть, відразу, презирство. Саме останній прошарок лексики вважається ненормативним. На підтвердження цієї думки наведемо уривок із розмови з доктором філологічних наук Львівського державного університету ім. І. Франка Іваном Авксентійовичем Денисюком: «Вживані у народі слова, які можна назвати сороміцькими, використовував у своїх творах той же Франко, Коцюбинський та інші письменники. Навіть за часів Радянського Союзу, коли було особливо небезпечно зловживати такими новаціями, у Московському університеті читався спецкурс із ненормативної лексики. На жаль, нині цим мовним пластом займається дуже обмежене коло науковців, а широка публіка частенько сприймає таку лексику як щось брутальне та некультурне. Воно, зрештою, так і є, коли лайка використовується для хизування, куражу, образи, коли вона перетворюється у парканну творчість... Матюкатися – це справжнє мистецтво». Гадаємо, імплікація пана професора є достатньо прозорою: «... це (лайлива лексика) – також частина фольклору, до того ж доволі значна...».

Тому дуже часто під час перекладу якогось літературного твору, кінофільму тощо, зіткнувшись із такими іноземними аналогами, перекладач постає перед питанням: як же передати те чи інше слово? Як відтворити той чи інший вислів? Адже в більшості випадків дослівний переклад не знаходить влучного відображення в мові, якою здійснюється переклад. А звичайне опущення чи невинуватне пом'якшення «непристойних» слів і виразів дуже часто завдає шкоди перекладу через неточність передання настроїв, емоцій, горя стилю автора. Тому ми дотримуємося думки, що можна й інколи потрібно адекватно, цебто «непристойно», перекладати авторські вжитки лайливих лексем. Тієї самої думки дотримується й професор І.А. Денисюк: «Але часом просто неможливо по-іншому передати емоційний стан героя або розповісти без певного слівця якусь веселу байку».

Справжній смак, за словами О.С. Пушкіна, полягає не в повному запереченні якогось слова, якогось звороту, а у відчутті «соразмерности и сообразности». Як для лікаря не має бути якихось «поганих» частин тіла й «безглузких» хвороб, так і лінгвіст-перекладач, котрий має справу з мовою в усьому її реальному різноманітті, не може запліщувати очі на те, що об'єктивно існує. Якою огидною ця лексика не була б, вона є і вимагає до себе уваги. Щоб отримати відповідь на свої питання, перекладач повинен керуватися певними положеннями, повинні бути певні наукові праці, присвячені темі перекладу лайливої лексики, має бути певна паралель між такою лексикою в мові оригіналу й мові, якою здійснюється переклад. Саме недостатня кількість праць, присвячених цій темі, наштовхнула на думку дослідити цей пласт лексики, його адекватне відтворення в

перекладі українською мовою. Отже, тема лайливої лексики та образ в англійській та особливо українській мовах на сьогодні мало досліджена, а в перекладацькому аспекті й зовсім не аналізувалась. Виходячи з цього, метою статті є проаналізувати варіанти перекладу ненормативної лексики, виразів і образ з англійської мови українською. Для визначення правильного способу перекладу ненормативної лексики насамперед треба з'ясувати, що власне являє собою така лексика, які норми її вживання, критерії класифікації, а також дослідити таку лексику в усіх лінгвістичних аспектах. Є ще один феномен, який зустрічається як в англійській, так і в українській мовах, у певних мовних ситуаціях: такі, здавалося б, нейтральні слова, як *sharp, character* (українською – тип, суб'єкт) можуть сприйматися як образи. Очевидно, що це має бути фраза з негативним контекстом. Наприклад: *He is quite a suspicious character. Щось не подобається мені цей тип. Stay away from this chap. Тримайся подалі від цього суб'єкта.* Як бачимо, у такому контексті ці лексеми сприймаються слухачем однозначно як образи, хоча самі по собі не несуть позначки ненормативних. Відповідно, існує низка образ, які вживаються лише щодо жінки або лише щодо чоловіка. Так, наприклад, ми не чули, щоб чоловіка ображали словами *frigidний або корова* (в англійській мові, відповідно, *frigid, cow*), тому що в першому випадку – це неможливо для чоловіка у фізіологічному плані, а у другому випадку – існує інша образа, яка вживається щодо чоловіка, щоб викрити його незграбність (наприклад, *укр. – бугай, англ. – ox*). Уживання лексем *frigidний, корова* на адресу чоловіка просто не досягло б своєї мети, оскільки вони не несуть у собі семантично образливого значення щодо особи чоловічої статі. Отже, досліджуючи ненормативні лексеми в прагматичному аспекті, можна зазначити таке: як в англійській, так і в українській мовах ця підгрупа є лінгвістичною категорією, яка не має чітко окреслених меж і якій притаманна властивість залучення та утворення нових лексем; в обох мовах варто зробити умовний поділ лексем на три категорії: на власне образи, слова зневажливого забарвлення та лексеми, що можуть використовуватися для акту образи. Причому не можна стверджувати, що ці лексеми-категорії за силою впливу на слухача емоційно сильніші, ніж інші: усе залежить від конкретної мовної ситуації, що дуже важливо усвідомлювати під час перекладу. У процесі аналізу виникають деякі особливості як в англійській, так і в українській мовах, а саме: існування лексем, які не мають конкретної або єдиної орієнтації на які-небудь ознаки людини (*asshole – баран, bastard – бидло, bitch – виродок, cattle – гад, moron – йолоп, nit – козел, rascal – кретин, retarded dickhead – морда, scoundrel – негідник, shit – недоносок*). Як правило, такі лексеми можуть уживатися в усіх ситуаціях, коли мовець має намір словесно оформити негативне ставлення до іншої людини. Ще одна особливість, яку можна виявити під час дослідження та яка не зазначається в працях, – це існування окремої групи слів як в англійській, так і в українській мовах, що несуть позначку лайливих, проте не є образами й уживаються як вигук у певних мовних ситуаціях. Це відбувається тоді, коли людина висловлює свої різні реакції на навколишню дійсність, наприклад, здогад, захоплення, здивування, докір, страх, біль, незадоволення, погрозу, насмішку, злості, гнів. Такі лексеми можна зарахувати до вторинних (похідних) вигуків, оскільки в наведеній позиції вони втратили номінативну функцію і перетворились у виразники різних почуттів. Найбільш уживаними та універсальними є такі: *goodness! – чорт!, darn it! – холера!*,

gosh! – диявол!, damn it! – трясця його матері!, damn you! – крий його грим божий!, bloody hell! – кров би його нагла влила! Як бачимо, лексичний склад різниться на рівні значення, проте як в англійській, так і в українській мовах цей тип вигуків виконує однакову комунікативну функцію. Тому під час перекладу це може значно полегшити підбір адекватних слів і словосполучень у процесі відтворення відповідної мовної ситуації. Однак не можна не відмітити в будь-якій мові наявність особливого «проблемного» класу лексики, де наявні реалії, які найбільше наближені до живої комунікації й найповніше відображають особливості культури носіїв мови. К.І. Чуковський свого часу дуже влучно помітив, що «прежде чем переводить любое художественное произведение, переводчик должен точно определить стиль автора, систему его образов...» [7, с. 170].

Загалом лексичний склад лайки в англійській мові за своїм змістом не дуже відрізняється від такого складу в українській мові. Щодо образ лексем, направлених на внутрішні риси, в українській мові виявилось дещо більше, а спрямованих на зовнішні дефекти – менше. Це дає змогу висунути гіпотезу про те, що в певних ситуаціях під час перекладу припустима заміна образи, яка в оригіналі направлена на зовнішні риси людини, такою, що вказує на зовнішні дефекти, чи взагалі заміна образи з оригінального тексту такою, що більш прийнятна в нашій мові.

Розглядаючи лайливі лексеми в граматичному аспекті, варто зазначити, що в англійській мові це насамперед прикметники, дієприкметники, а також іменники. В українській це переважно іменники, рідше прикметники й дуже рідко дієприкметники. Великого значення набувають морфологічні особливості, притаманні такому типові лексики. Дуже часто в українській мові для посилення емоційного забарвлення слугують суфікси спільного роду *-яга, -ига, -юга, -ака, -яка, -юка, -ота, -ена, -ло* (*плутяга, жаднюга, гультіпака, злюка, дурена, сволота, гидота*), чоловічого роду зі значенням зменшеності *-ик, -ок* (*ділок, нитик*), чоловічого роду зі значенням згрубілості *-исько, -и(і)це, (ледачисько, страховисько)*, а також суфікси *-ій, -ун, -ень, -ань, -ко* (*бабій, брехун, дурко*). Англійській мові афіксація менш притаманна, але теж має місце, зокрема суфікси *-ish, -ee, -er, -y, -ly, -ar, -ard, -art, -ful, -ous* (*raffish, sottish, fuckee, sucker, bully, beggar, liar, shameful, furious*), наявність в одному слові двох основ (або слів) (*greenhorn, damned-fool, goddamn, motherfucker, cocksucker*).

Не менш важливим питанням під час дослідження ненормативної лексики є стилістичні особливості її вживання. Для перекладу деяких елементів суті використовують компенсацію – метод перекладу, за якого деякі елементи суті втрачені й передаються в тексті перекладу по-іншому. “You could tell he was very ashamed of his parents and all because they said «he do not and she do not and stuff like that” [4, с. 345].

Прийнято розрізняти реєстри (стилі): високий, середній і низький. У дослідженні нас цікавить останній, що охоплює найнижчий пласт слів, котрі вважаються за етико-естетичними принципами непристойними, неприпустимими, забороненими. На дні цього пласту лексики – нецензурні слова та їхні похідні. Друга група непристойних слів – гробіанізми. Це грубі, брутальні назви тих предметів і явищ, яких у «порядному» суспільстві уникають або ж які замінюють описовими виразами, що певною мірою їх облагороджують (евфемізми). Непристойна лексика є в кожній мові, й англійська та українська мови тут не винятки. На сьогодні відбувається легалізація цієї лексики, яка, урешті-решт, іде паралельно із загальною демократизаці-

єю мови. Те, що було сильно заниженим, стає фамільярним, фамільярне перетворюється в розмовне, а розмовне переходить у нейтральний немаркований пласт словника. Як зазначає А.В. Федоров, лінгвіст-перекладач повинен брати до уваги те, як насправді використовується ненормативна лексика і як вона може впливати на процес комунікації. Його завдання полягає в тому, щоб фіксувати об'єктивні факти, а не відфільтрувати мовний матеріал залежно від того, як він може бути оцінений в естетичному плані [6, с. 105].

Висновки. Отже, ненормативна лексика посідає особливе місце в розмовному стилі. Вона з'являється в прямій мові, відрізняється від звичайних розмовних і просторічних слів більш сильним емоційним забарвленням та індивідуальністю. При цьому велике значення має позамова ситуація, тобто те, кому належать ті чи інші висловлювання, які містять ненормативну лексику, кому їх адресовано, за яких обставин і з якою метою. Це може стати тим чинником, котрий визначить правильність вибору адекватної лексеми під час перекладу мовної ситуації, де вживаються ненормативні вирази й образи.

Література:

1. Ганич Д.И. Русско-украинский и украинско-русский словарь / Д.И. Ганич, И.С. Олейник. – К. : Радянська школа, 1969. – 607 с.
2. Ганич Д.И. Словник лінгвістичних термінів / Д.И. Ганич, І.С. Олейник, Л.С. Бархударов. – К. : Вища школа, 1975. – 567 с.
3. Дуда О.І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові / О.І. Дуда. – Л. : Львівський нац. унт ім. І. Франка, 2001. – 258 с.
4. Коробкова М.А. Молодежные жаргонизмы и их функции в языке / М.А. Коробкова // Вестник. – 2010. – № 2. – 110 с.
5. Латышев Л.К. Теория, практика и методика преподавания / Л.К. Латышев. – М. : Издательский центр «Академия», 2005. – 192 с.
6. Федоров А.В. Основы общей теории : [учебное пособие] / А.В. Федоров. – М. : Издательский Дом ; «Филология» ТРИ, 2002. – 416 с.
7. Чуковский К.И. Высокое искусство : собрание сочинений / К.И. Чуковский. – М. : Терра Книжный клуб, 2001. – 382 с.
8. Швейцар А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А.Д. Швейцар. – М. : Наука, 1988. – 214 с.

Давиденко А. А. Лингвистические аспекты перевода ненормативного лексикона

Аннотация. В статье изложено исследование и дана классификация лексического состава обиды, изучены прагматический и стилистический аспекты ненормативного лексикона и способы достижения адекватности применения переводческих трансформаций при переводе ненормативного лексикона на приведенных примерах. Объектом исследования есть ненормативный лексикон, его прагматический и стилистический анализ, грамматические особенности употребления и критерии его классификации.

Ключевые слова: ненормативный лексикон, стилистический анализ, переводческие трансформации, грамматические особенности, лингвистический аспект.

Davidenko A. Linguistic aspects of the vocabulary translation of the abusive terms

Summary. The article is devoted to the study of classification the vocabulary of the abusive terms and swearwords, studying the pragmatic and stylistic aspects of this vocabulary and the ways of reaching adequacy and using translation transformations while translating swearwords and terms of abuse in given examples. The issue of research is a definition of the vocabulary of the abusive terms and swearwords, its pragmatic and stylistic aspects, usage of grammatical structure and the criteria of its classification.

Key words: vocabulary of the abusive terms, stylistic analyses, translation transformation, grammatical peculiarities, linguistic aspects.